

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
FİLOLOGİYA FAKÜLTƏSİ

Təsdiq edirəm:

Filologiya fakültəsinin dekani

Fil.f.d. E.H.MƏMMƏDOV

AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ NİTQ MƏDƏNİYYƏTİ KAFEDRASINDA
ELMİ-TƏDQİQAT PLAN İŞLƏRİNİN YERİNƏ YETİRİLMƏSİ
HAQQINDA

MƏLUMAT

BAKİ - 2016

1. GİRİŞ

2. STRUKTUR VƏ ŞTAT CƏDVƏLİ (professor- müəllim heyətinin yaş göstəriciləri əlavə etməklə)

Azərbaycan dili kafedrasının 2016-cı il elmi-tədqiqat planının yerinə yetirilməsi haqqında məlumat

2016-cı ildə kafedrada ştat üzrə 17 müəllim işləyir. Onlardan 10-u tam ştatda, 7-i 0,5 (yarım) ştatdadır. Ştatda olan müəllimlərdən 12-nin elmi dərəcəsi var. Səkkiz nəfəri elmlər namizədi, dosent, üç nəfəri elmlər namizədi dosent əvəzi, bir nəfəri elmlər namizədi, müəllim işləyir. Ştatda olan müəllimlərdən 5-nin elmi dərəcəsi və elmi adı yoxdur, onlardan biri baş müəllimdir.

Kafedranın 2016-ci ilə aid elmi iş planı Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti məsələlərinə həsr edilmişdir. Bununla bərabər, dil və ədəbiyyata aid nəzəri mövzulara da yer verilmişdir.

2015- ci ildə kafedranın müəllimləri və elmi işləri haqqında.

1. S.V.Abbasova – 1973, fil. elm. nam., dosent, 0,5 ştat, kafedra müdiri
2. S.M.Seyidova – 1949, fil. elm. nam., dosent, tam ştat
3. S.A.Orucova – 1972, fil. elm. nam., dosent, tam ştat
4. O.N. Piriyeva – 1950, p.e.n., dosent, tam ştat
5. S.M. Mərdanova – 1979, fil.elm. nam., dosent, tam ştat
6. Z.P.Nəbiyeva - 1956, fil. elm. nam., dosent, 0,5 ştat
7. A.T.Əliyeva – 1970, fil.elm.nam., dosent, tam ştat
8. N. K. Məmmədova – 1965, fil.elm.nam., dosent, 0,5 ştat
9. Ş.A.Abasova – 1969, fil.elm.nam., dos. əvəzi, 0,5 ştat
10. X.F.Manafli – 1977, fil.elm.nam., dos. əvəzi, tam ştat
11. Ə.Y.Ağakışiyev – 1957, fil. ü.fəl.dok., dosent əvəzi, 0,5 ştat
12. G.N.Abbasova – 1956, baş müəllim , tam ştat,
13. İ.A. Məhərrəmov – 1958, müəllim, tam ştat

14. N.M.Hacıyeva – 1970, müəllim, tam ştat
15. Ş.N.Əliyeva - 1969, müəllim, 0,5 ştat
16. L.Ə.Əliyeva – 1961, fil.elm.nam., müəllim, tam ştat
17. Y.V.Qəhrəmanlı – müəllim, 0,5 ştat

Planda nəzərə alınmış problemlər:

1. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin nəzəri və praktik məsələləri üzrə.

3. KAFEDRALARDA APARILAN ELMİ-TƏDQİQAT İŞLƏRİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ, ADI, SAYI, QISA ANNOTASIYASI VƏ YERİNƏ YETİRİLMƏSİ

İş A - Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisində normalar.

Mərhələ II Ədəbi dilin leksik norması.

İcraçı: dos. S.V.Abbasova

Məqsədimiz nitq mədəniyyətinin ən vacib ünsürlərindən olan ədəbi dil normalarından biri – **leksik norma** və onun əsas xüsusiyyətlərindən bəhs etməkdir.

Hər bir dildə olduğu kimi, Azərbaycan dilində də, leksik normanın əsasını, keyfiyyətini milli leksikamız təşkil edir. Dilimizin leksikası – lüğət tərkibi olduqca zəngindir. Burada əsil Azərbaycan sözləri ilə yanaşı, müxtəlif tarixi şəraitlə əlaqədar dilimizə keçən ərəb, fars və Avropa mənşəli sözlər də mühüm yer tutur. Bu cəhətdən fonetik və qrammatik norma ilə müqayisədə leksik normada dəyişiklik daha tez olur. Lakin alınma sözlərə nisbətən milli sözlərimiz işlənmə mövqeyinə görə daha ümumişləkdir. Alınma sözlərin əksəriyyəti leksik normalara uyğun olaraq müxtəlif funksional üslublarda işlənir. Məsələn, alınma sözlərin əksəriyyəti elmi üslubda işlənir, ictimaiyyət həmin sözlərdən çox istifadə etmir.

Leksik vasitələr hansılardır? Leksik vasitələr: sözlər və frazemlərdir. Bunlar leksik normanın obyektidir. Leksik norma nə deməkdir?

Leksik norma hər bir şəxsdən sözün mənasını bilməyi, ona həssas yanaşmağı, onu düzgün, yerində işlətməyi, nitqdə ondan öz məqamında istifadə etməyi tələb edir.

İş B - Azərbaycan dilində üslublar sistemi.

Mərhələ II Azərbaycan dilində elmi üslub.

İcraçı: dos. S.M.Seyidova

Elmi-tədqiqat plan işində Azərbaycan dilində elmi üslubun xarakterik xüsusiyyətləri açıqlanmışdır. «Azərbaycan ədəbi dili və üslubları haqqında məlumat» adlanan I paraqrafda ədəbi dil və onun normaları, şifahi və yazılı ədəbi dilin özünəməxsus qaydaları, xüsusiyyətləri və Azərbaycan dilinin funksional üslublarının bir-birindən fərqli spesifik cəhətləri haqqında danışılmışdır.

«Azərbaycan dilində elmi üslub» adlı II paraqrafda elmi təfəkkürün inkişafı nəticəsində yaranan elmi üslubun xarakterik xüsusiyyətləri, prinsipləri haqqında geniş məlumat verilmişdir. Bu üslubda istifadə edilən terminoloji leksikadan, elmi üsluba xas olan modal söz və ifadələrdən, cümlə strukturundan və s. məsələlərdən bəhs edilmişdir.

İş Ç-Natiqlik sənətinin tədrisinə dair.

Mərhələ II Orta əsrlərdə natiqlik sənəti.

İcraçı: dos. Z.P.Nəbiyeva.

Natiqlik sənətinin inkişaf dövrü haqqında danışarkən məlum olur ki, dünya miqyasında bu sahə orta əsrlərdə daha böyük inkişaf yolu keçmişdir. İnsan təfəkkürünün inkişafı, mədəniyyətlərin intibahı, yeni ictimai-siyasi quruluşlar, fərqli-fərqli coğrafiyalarda elmin, mədəniyyətin, dinin, iqtisadiyyatın inkişafı natiqlik sənətinin təkamülünə ciddi təsir göstərmişdir.

Orta əsrlərdə Şərqdə də natiqlik sənəti tanınmış elm, dövlət və ədəbiyyat xadimlərinin simasında tərəqqi etdi. Şərq ritorikası öz spesifikasiyaya, məzmununa və nüfuzuna görə heç də Qərbdən geri qalmırdı. Şərqin İbn Sina, Nəsirəddin Tusi kimi görkəmli dühaları natiqlik sənətinin inkişafına ciddi təsir göstərdi. N.Tusi Şərqin tanınmış elm adamı olması ilə yanaşı, həm də görkəmli dövlət xadimi idi.

Azərbaycanda da natiqlik sənəti orta əsrlərdə olduqca uzun və keşməkeşli inkişaf yolu keçmişdir. XII əsrdə saray məmurlarını öz nitqi ilə susduran Xaqani, müdrikliyi ilə dövrün hökmdarlarını öz təsiri altına alıb tərbiyələndirən dahi Nizami, XIV əsrdə bədii çıxışları ilə hürufiliyi böyük coğrafiyada yaymış Nəsimi, XV əsrdə Ağqoyunlular sarayında Avropa ilə diplomatik münasibətləri mükəmməl şəkildə tənzimləyən Sara Xatun, XVI əsrdə sevgi fəlsəfəsini aşağıdan-yuxarı hərəkətə tanıtdıran, saray xadimlərinin fəaliyyətini ifşa edən Füzuli və başqalarının

simasında Azərbaycanda natiqlik sənəti özünün intibah dövrünün yaşamış və ritorikanın sonrakı mərhələlərdə inkişafı üçün böyük istiqamətlər və təməllər qoymuşdur.

İş E- Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti fənni üzrə yazılmış dərsliklər və dərs vəsaitləri.

Mərhələ II XX əsrin sonlarında yazılmış dərsliklərin təhlili.

İcraçı: dos. O.N.Piriyeva

Elmi işdə qeyd olunur ki, müstəqil sahə olaraq nitq mədəniyyəti Azərbaycanda XX əsrin ortalarından diqqət çəkmiş, 1969-cu ildən başlayaraq Azərbaycan dilinə qayğı artdığı kimi nitq mədəniyyəti məsələlərinə də diqqət artırılmalıdır.

Keçən əsrin ortalarından nitq mədəniyyəti və natiqlik məharəti məsələləri ilə müntəzəm məşğul olan pedaqoqlardan A.S.Abdullayevin «Nitq mədəniyyəti», M.S.Şirəliyevin «Dil mədəniyyəti məsələlərimiz», N.Abdullayev, Z.Məmmədovun «Nitq mədəniyyətinin əsasları», A. Abdullayev «Nitq mədəniyyəti və natiqlik sənəti», H.Həsənovun «Nitq mədəniyyəti və üslubiyyatın əsasları» və milli Elmlər Akademiyasının «Nitq mədəniyyəti»nə həsr olunmuş elmi-praktik konfrans materialları təhlil olunaraq münasibət bildirilir.

Nitq mədəniyyəti tarixi bir kateqoriyadır. Tarixi mənbələrdə ən qədim zamanlardan məzmunlu, obrazlı, aydın, yığcam, təsirli nitqə sahib olan adamların cəmiyyət tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirildiyi haqqında məlumatlar vermişlər. Müxtəlif ölkələrdə və müxtəlif dövrlərdə natiqlik sənətinin konsepsiyalarından bəhs edən «Ritorika» elmi formalaşır və öz inkişafını təmin edir.

İş Ə -Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisinə dair.

Mərhələ II Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisində nitq verilən tələblərin öyrədilməsi.

İcraçı: dos. S.M.Mərdanova.

“Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisində nitqə verilən tələblərin öyrədilməsi” adlı elmi-plan işi giriş və 2 fəsildən ibarətdir.

Elmi işin I hissəsində Nitq mədəniyyəti, onun norma və tələbləri ümumi şəkildə şərh edilmişdir. Burada nitq mədəniyyəti, onun şərtləri, ədəbi dilin normaları haqqında məlumat verilir, nitq mədəniyyətinə nail olmağın yolları araşdırılır.

Elmi işin II hissəsi “Nitq mədəniyyəti və ona verilən tələblərin öyrədilməsi” adlanır. Burada nitq mədəniyyətinin nəzəri və praktik məsələləri şərh edilmiş, nitq mədəniyyətinin Azərbaycanda təşəkkül tarixi izlənilmiş, ədəbi dilimizin və onun normalarının inkişaf edərək nitq mədəniyyətinin formalaşmasına zəmin yaratması göstərilmişdir. Yüksək nitq mədəniyyətinə yiyələnməyin əsas yollarından biri də nitqə verilən tələblərin mənimsədilməsidir ki, elmi işdə onların tədrisi zamanı müəllimlər üçün faydalı ola biləcək tövsiyələr verilmişdir. Elmi işdə həmçinin ədəbi dil normalarının, leksik, qrammatik, üslubi normaların, ədəbi tələffüz, orfoepiya və orfoqrafiya qaydalarının, dilin leksik tərkibinin mükəmməl tədrisi və dil vahidlərinin leksik-semantik xüsusiyyətlərinin dərinlən öyrədilməsi yolu ilə tələbələrə nitq mədəniyyəti və ona verilən tələbləri mənimsətməyin mümkün olduğu göstərilmişdir.

Nəticə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Nitq mədəniyyətinin əsasını ədəbi dil normaları və mədəni nitqə verilən tələblər təşkil edir və tələbələr şifahi və yazılı nitqdə onlara əməl etməklə nitq mədəniyyətinə nail ola bilirlər. Təqdim olunan işdə müəllimlər üçün mövzu ilə bağlı qaranlıq qalan məsələlərə aydınlıq gətirilmiş, bu sahədə atıla biləcək addımlar göstərilmişdir.

İş F - İşlənmə dairəsinə görə sözlərin növləri.

Mərhələ II Azərbaycan dilində qeyri-ümumişlək sözlər (dialektizmlər və köhnəlmiş sözlər).

İcraçı: dos. əvəzi N.K.Məmmədova

Elmi işdə qeyd olunur ki, dilin lüğət tərkibindəki sözlərdən hamı eyni şəkildə və eyni səviyyədə istifadə etmir. Elə sözlər var ki, onlardan tez-tez istifadə olunur və belə sözlər dilin lüğət tərkibinin əsas hissəsinə əlavə olunur. Daha tez və

ya demək olar ki yox dərəcəsində istifadə olunan və hamı tərəfindən işlədilməyən və anlaşılmayan sözlər isə dilin lüğət tərkibinin əlavə hissəsinə aiddir. Əsas hissə zəruri əşyaların, məfhumların və predmetlərin adları olaraq özünü göstərir. Bu hissə daha gec dəyişərək öz sabitliyini qoruyur.

Dilin lüğət tərkibinə daxil olan sözlər təkmənalılıq və çoxmənalılıq, mənşə, leksik-semantik mənə və s. baxımdan müxtəlif formalarda təsnif edilir. Belə təsniflərdən biri də işlənmə dairəsinə görə təsnif edilmədir.

Azərbaycan dilindəki sözlər işləkliyindən asılı olaraq aktiv və passiv söz qruplarına ayrılır. Aktiv və passiv söz qruplarının hər ikisi dilin lüğət tərkibini təşkil etsələr də, onların özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Belə ki, aktiv sözlər dildə danışan insanların hamısı tərəfindən başa düşüldüyü və işləndiyi halda, passiv sözlər daha az istifadə olunan sözlərdir. Aktiv sözlər həmişə öz işlənmə gücünü qoruyub saxlayırlar, passiv sözlərin isə gücü zəif, istifadəsi azdır.

İş G - Semiotika və estetikə

Mərhələ II «Semiotik analizin ədəbiyyat və estetikaya tətbiqi»

İcraçı: dos. S.A.Orucova

Elmi işdə qeyd olunur ki, təsviri incəsənətdə birbaşa və güclü ikoniklik var. Təsviri incəsənət əsəri zaman baxımdan açılır, onun qavranılması eyni vaxtda olur, halbuki danışmaq, rəqs, nəğmə, povest, film ardıcıl şəkildə işləyə bilər, onlarda ayrı-ayrı epizodları nəzərdən keçirmək mümkündür, ancaq rəsmi axırını görmək olmur. Yəni incəsənət əsərində statika hökm sürür, hərəkət yoxdur.

Məkan semiotikasında bağ və park xüsusi yer tutur. Paytaxtın mədəni mərkəzləri bir növ açıq havada muzeyi xatırladır. Burada memarlıq abidələri, monumentlər, memarlıq kompleksləri, zəfər tağları, xatirə lövhələri, at və insan statuyaları, skulptur qrupları kimi incəsənət abidələri olur. Millətin müqəddəs dəyərləri olan bədii incilər havada beynəlxalq turizm zonalarına çevrilir. İstirahət və əyləncə yerləri (arxitektura, dizayn), teatr və kinoteatrlar, konsert salonları, stadionlar, muzeylər, restoran və kafelər, diskoteka və parklar, çimərlik, fontan və bağlar, hətta xəstəxana və qəbiristanlıqlar yüksək semiotiklikdən xəbər verir. Onlar insanlara, onların davranışına birbaşa təsir edir.

Mifoloji eposdan qəhrəmanlar haqqında xalq nağılları gəlir. Əsətlərlərin qəhrəmanları Allahlar və qəbilələrin ilk rəhbərləri, yarımallahlar və “mədəni qəhrəmanlardır”. Onlar yaradır, fantastik şəkildə qalib olurlar, odu əldə edirlər, ova çıxırlar, balıq tuturlar. Onlar yazını icad edir, əmək aləti düzəldir, cadugərlik edir, insanın başına gələnləri şərh edirlər.

Dil işarələrinin (morfem və sözlər) ikitərəfli təbiəti belə bir cəhəti şərtləndirir ki, səs özünün ifadə planı ilə nitqi müəyyənləşdirməyə (tanımağa) istiqamətlənir, özünün məzmunu (xüsusilə, sözün leksik mənalari) ilə insanın maddi mühiti tanımaq və təsnif etməyə yönəlir. İkinci halda səslər leksik məna eyniləşdirmə və fərqləndirmə üçün etalon kimi çıxış edir.

İş G – Nitq mədəniyyəti elminin sahələri.

Mərhələ II Nitq mədəniyyətinin başqa elmlərlə əlaqəsi.

İcraçı: b/müə. X.F.Manafli

Elmi-plan işi «Nitq mədəniyyətinin başqa elmlərlə əlaqəsi» adlanır. Məlumdur ki, heç bir elm təkə öz qanunları əsasında, yəni digər elmlərdən təcrid olunmuş şəkildə inkişaf edə bilməz. Bu, bütün təbiət və cəmiyyət hadisələrinə də aiddir. Hər bir fərd cəmiyyətin bir üzvü kimi yaşayır və inkişaf edir. Cəmiyyətin başqa üzvləri ilə əlaqəsini itirmiş adam sosial həyatın fəal üzvü ola bilməz. Beləliklə, cəmiyyətin struktural sistemindən çıxmış ola bilər. Amma bu, o demək deyil ki, hər bir adam bütün insanlarla əlaqə və münasibətdə olmalıdır. İnsan yalnız yaxın adamlarla təşkil olunmuş cəmiyyətin fəal üzvü olub, dünyanın bütün adamları ilə əlaqə və münasibət qura bilər.

Elm də belədir. Hər bir elm öz predmetini, obyektini və sərhədlərini müəyyən etdikdən sonra başqa elmlərin elmi uğurlarından istifadə edərək daha da inkişaf edir. Burada da hər bir elmin özünə yaxın – uyğun olan elmlərlə əlaqəsi daha möhkəm, başqa elmlərlə əlaqəsi isə nisbətən zəif olur. Ritorika humanitar elm sahəsi olduğu üçün ilk öncə bu elmlərlə əlaqədədir: 1) Dilçilik 2) Qrammatika 3) Ədəbiyyat-ədəbiyyatşünaslıq 4) Üslubiyyat 5) Tarix 6) Fiziologiya 7) Pedaqogika 8) Psixologiya 9) Etika və estetika 10) Məntiq və s.

İş H- Bədii əsərlərdə işlənen nitq etikətləri haqqında.

Mərhələ II Epik əsərlərdə işlənən nitq etikətləri.

İcraçı: dos. A.T.Əliyeva, müə. L.Ə.Əliyeva

Elmi-plan işində qeyd olunur ki, nitq etikətləri bədii əsərlərin dilində obrazların nitqini xarakterizə edən əsas faktorlardan biridir. Burada yazıçı obrazın xarakterini göstərmək, situasiyaya uyğun davranmaq, qarşıda dayananın psixologiyasına uyğun ünsiyyət qurmaq, surətin sevgisini, nifrətini, sevincini, kədərini və s. bildirmək üçün müraciət formalarından məntiqli şəkildə istifadə edir. Əslində bir etikətlə obraz öz istədiyini həyata keçirir. Məsələn, Şahbaz bəyin Hatəm xan ağanı Parisə getməkdən ötrü yola gətirmək üçün qurduğu ünsiyyətdə etikətlərin nə qədər rol oynadığını açıq-aşkar gördük. Deməli, planların baş tutması, səmərəli fəaliyyət üçün etikətlər obrazın nitqində strateji əhəmiyyət daşıyır. Bu cür vasitələr oxucunu da tərbiyələndirir, onların nitqinin inkişafı üçün zəngin material verir.

Müasir dövrdə cəmiyyətimizdə kütlələrin nitq mədəniyyətinə, nəzakətli davranışa yiyələnməsinə təsir göstərməkdə radio-televiziya verilişlərinin imkanları daha genişdir. Bu verilişlər mədəni nitqin mənimsədilməsində nümunə rolunu oynamalıdır. Dinlə-yicilər diktorların, aparıcıların, verilişə dəvət olunan ziyalıların etik normalara uyğun səslənən nitqini dinləyərək onun məziyyətlərini mənimsəyər, eşitdiklərini öz nitq təcrübəsinə tətbiq edər, lazımi məqamda işlədə bilirlər. Mətbuatda “Nitq mədəniyyəti”, “Nitq mədəniyyəti və mətbuat dili”, “Mədəni danışığa yiyələmək”, “Danışiq etikası”, “Biz düzmü danışırıq?” və s. mövzularda söhbətlərin, müzakirələrin aparılması, buraya görkəmli filoloqların, yazıçıların, pedaqoqların, səhnə ustalarının və başqalarının dəvət olunub onların mülahizə və təkliflərinin nəzərə alınması bu sahədəki qüsurların aradan qaldırılmasında faydalı ola bilər.

İş X - «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının dil və üslub xüsusiyyətləri.

Mərhələ II «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanlarının dilində müraciət formaları.

İcraçı: müə. N.M.Hacıyeva

Elmi işdə qeyd olunur ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının dilində

işlədilən nitq etiketi formulları situasiyadan asılı olaraq ünsiyyətdə olanların bir-birinə qarşı emosional münasibətini ifadə edir. Dastanda müsbət konnotasiyalı nitq etiketi vahidləri mənfi konnotasiyalara nisbətən üstünlük təşkil edir. Fikrimizcə, bu onunla əlaqədardır ki, türklərin gündəlik həyatında tez-tez elə situasiyalar yaranır ki, etiket qaydalarına, yaxud daxili istəyə görə, insan eşitdiyi yaxşı xəbəərə (övladın dünyaya gəlməsi, evlənmək, oğlun müharibədən qayıtması və s.) cavab olaraq sevincini bildirir, göstərilən xidmətə görə (yeməyə, suya, işə, xoş rəftara görə) təşəkkür edir, yaxın adamın itirilməsi ilə, bədbəxtliklə (xəstəlik, qəza, iflas, uğursuzluqla) bağlı olaraq başsağlığı bildirir. Qəzəb, acıq hissi isə, adətən, bəd dua, lənət və qarğıışlarda özünü göstərir ki, bunları da dini əsaslara görə, öz nitqində istifadə etmək məsləhət deyil.

Dastan üzərində aparılan tədqiqat göstərir ki, emosionallığı, obrazlılığı artırmaq məqsədilə bir çox hallarda həmcins bədii xitabların sonuncusunda təyin olunan saxlanılmaqla əvvəlkilər ixtisar oluna bilir. "Kitabi - Dədə Qorqud"da müxtəlif cansız varlıqlara, heyvanlara edilən müraciət bildirən sözlər qədim insanların, əcdadlarımızın müxtəlif totemlərə inamı ilə əlaqədardır.

Həmçinin müraciət və təsvir obyektini kimi götürülən obrazların, əşyaların xarici görkəmi, xarakteri, əlamət və keyfiyyəti poetik bir dillə mübaliğəli şəkildə vəsf olunur. Və şübhəsiz ki, bu xalqın öz qəhrəmanını necə görmək istəməsindən irəli gəlir.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, dilimizdə işlənən nitq etiketlərinin konnotativ semantikasının təhlili ona görə aktualdır ki, bu yalnız müəyyən dilçilik məsələlərinin həllinə imkan yaratmır, eyni zamanda, xalqın mədəniyyət və psixologiyasını daha dərinləndirən anlamağa yardım edir, insanların daxili aləmini, kommunikanın davranış formalarını müəyyən edir.

İş I - Felin zamanlarının ekspressivliyi.

Mərhələ II Keçmiş zaman feillərinin ekspressivliyi.

İcraçı: b/müə. Ə.Y.Ağakışiyev

Elmi işdə qeyd olunur ki, ekspressivliyin feillər vasitəsilə ifadəsində feillərin özlərinin semantikasi kifayət qədər önəmli rol oynayır. Bu xüsusiyyət özünü

frazeoloji birləşmələrdə daha bariz şəkildə özünü göstərir. Bundan əlavə, ekspressivliyin ifadəsində feillərlə işlənən idi, imiş hissəciklərinin də əhəmiyyətli rolu var. Bununla yanaşı, fikrimizcə, dilimizdə feillərin ifadə etdiyi ekspressivliyin gücləndirilməsi, vurğulanmasında zərflilər çox önəmlidir ki, bu da artıq ekspressivliyin sintaktik ifadəsinə aiddir.

Elmi işdə bundan başqa qeyd olunur ki, keçmiş zamanın ekspressivliyində ən əhəmiyyətli rol indiki zamanla keçmiş zamanın əvəzlənməsidir. Hadisə keçmiş zamanda baş verməsinə baxmayaraq, onun indiki zamanla çatdırılması həm bədii həm də semantik cəhətdən yüksək ekspressivlik verir. Buna ən çox nağıllarda və lətifələrdə rast gəlinir.

İş İ- M. Cəlalin əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətləri.

Mərhələ II M.Cəlalin hekayələrinin dili və üslub xüsusiyyətləri.

İcraçı: dos. əvəzi Ş.A.Abasova

XX əsrin II yarısında ədəbiyyata gəlmiş görkəmli alim, professor, ədəbiyyatşünas Mir Cəlal öz əsərləri ilə Azərbaycan dilçiliyinin, Azərbaycan dilinin inkişafına bir sıra töhfələr vermişdir. Həm hekayə, həm də roman ustası kimi şöhrət qazanmış Mir Cəlalin dilimizə verdiyi əsas töhfələrdən biri səlis, qüsursuz və aydın cümlələrdən istifadə etməsidir. Ədibin hekayələrinin dili, üslubu məsələləri dərin köklərə, mənbə və qaynaqlara malikdir. Burada xalqımızın tarixi keçmişinə, xalq ədəbiyyatına, zamanın, dövrün tələb və ehtiyaclarına, klassik ənənələrə dərin, elmi-nəzəri münasibətlə yanaşı, ənənələri, klassiklərin əmanətlərini qorumaq, yaradıcı şəkildə davam və inkişaf etdirmək məsuliyyəti vardır.

Elmi-plan işində Mir Cəlalin üslub xüsusiyyətlərinə də toxunulur. Ədibin «Badamın ləzzəti», «Nənənin hünəri», «Qaymaq» və s. hekayələrinin dil və üslub xüsusiyyətləri tədqiqata cəlb olunmuşdur. Bədii üslubun bütün çalarlarından istifadə edən ədib özünəməxsus üslub xüsusiyyətlərinə malikdir. Məsələn, Mir Cəlal obrazı hər hansı bir ləhcədə danışdırır, lakin heç bir məqsədsiz cümlə işlətmir. Bu da Mir Cəlalin Azərbaycan dilinə və onun saflığına bəslədiyi rəğbətdən irəli gəlir.

İş J- Azərbaycanca əlifba problemi.

Mərhələ II Sovet dövründə əlifba məsələsi

İcraçı: müəll. Ş.N.Əliyeva

Elmi işdə qeyd olunur ki, milli-demokratlar hələ Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə ərəb əlifbasından latın əlifbasına keçməyi təklif edirdilər. Eyni zamanda, Azərbaycan Cümhuriyyəti latın əlifbasına keçidlə bağlı Türkiyə Cümhuriyyəti ilə də ortaq addım atmaq niyyəti də güdmüşdü. Vaxtilə ərəb əlifbasından imtina edilib latın əlifbasına keçmək istəyən Azərbaycan milli qüvvələrinin sovet işğalı dövründə bunu, istəməməsi təsadüfi deyildi. Əslində millətçiləri narahat edən latın qrafikasına keçmək deyil, latın əlifbasına keçmək adı altında ifratçılığa varlıması, millətlər arasında ayrı-seçkilik edilməsi, gələcəkdə kiril əlifbasına keçmək üçün bir vasitəyə çevrilməsi və s. idi. Bizə elə gəlir ki, bu cür mülahizələrin səslənməsi də təsadüfi olmamışdır. Bütün hallarda, yeni əlifbaya keçidlə bağlı imperiyanın maraqları olduğu kimi, bunun əleyhinə çıxan «isləhatçılar»ın da öz mövqeyi olmuşdur. «İsləhatçılar» ədəbi dilin yazısında ərəb əlifbasını saxlamaqla yalnız islah edilməsini, yəni bəzi dəyişikliklərin aparılmasını məqsəduyğun hesab edirdilər. Sovet dövründə ərəb əlifbasında dəyişikliklər edilməsinin tərəfdarı kimi çıxış edən «isləhatçılar» əslində həmin milli qüvvələr idi. Vaxtilə ərəb əlifbasından imtina edilib latın əlifbasına keçmək istəyən Azərbaycan milli qüvvələrinin sovet işğalı dövründə bunu, istəməməsi təsadüfi deyildi. Əslində millətçiləri narahat edən latın qrafikasına keçmək deyil, latın əlifbasına keçmək adı altında ifratçılığa varlıması, millətlər arasında ayrı-seçkilik edilməsi, gələcəkdə kiril əlifbasına keçmək üçün bir vasitəyə çevrilməsi idi.

İş K - Azərbaycan dilində qrammatik omonimlik məsələsi

Mərhələ II Qrammatik şəkilçilərin omonimliyi.

İcraçı: müəll. İ.A.Məhərrəmov

Elmi-plan işində omonimliyin dilin inkişafında mühüm rol oynamasından danışılır. Qeyd olunur ki, Azərbaycan dilinin qrammatik quruluşunun və söz yaradıcılığının öyrənilməsində bu problem xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Elmi işdə əsas

məqsəd qrammatik şəkilçilərin omonimliyinə araşdırılmasıdır. Qrammatik kateqoriyaların zənginliyi və şəkilçilərin çoxluğu eyni fonetik tərkibə malik olan şəkilçilərin müxtəlif funksiyalar daşmasına səbəb olur. Məhz buna görə də dildə qrammatik omonim şəkilçilər yaranır. Bu şəkilçilər fonetik tərkibcə eyni olmalarına baxmayaraq müxtəlif funksiyalarda çıxış edirlər. Omonimliyin şəkilçilər səviyyəsində öyrənilməsi dilin tarixi inkişaf mənzərəsini müəyyən qədər aydınlaşdırmağa imkan verir. Dilin öz daxili imkanları hesabına zənginləşməsinin hüdudsuz olduğunu bir daha sübut edir.

Tədqiqat göstərir ki, şəkilçilərin omonimlik məsələsi müxtəlif aspektlərdən öyrənilə bilər. Qrammatik şəkilçilərin müxtəlif qrammatik mənanı ifadə edərkən omonim münasibət yaratması bir omonimlik növüdürsə, eyni şəkilçinin həm qrammatik, həm də yeni leksik məna yaratmaq zəminindəki omonimliyi isə başqa omonimlik kimi qəbul edilməlidir.

İş Q - Ümumtəhsil orta məktəblərində nitq mədəniyyəti və ona verilən tələblər.

Mərhələ II VII-IX siniflərdə şagirdlərə nitq mədəniyyətinin öyrədilməsi yolları.

İcraçı: b/müəll. G.N.Abbasova.

Elmi işdə qeyd olunur ki, müasir dövrdə orta məktəblərdə istər ana dilinin, istərsə də əlavə dilin tədrisi qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri yetişən nəslin nitq mədəniyyətini və rəhbərli nitqini inkişaf etdirməkdir. Tədqiqatlar göstərir ki, nitq mədəniyyəti üçün dil normaları aparıcı meyar rolunu oynayır. Bundan əlavə, tədqiqatçılar çox zaman orfoqafiya və orfoepiya qaydalarını da bu sahəyə aid edirlər, üslubiyyat, tərcümə, terminologiya da sıx bağlılığa malikdir. Fikrimizcə nitq mədəniyyəti dilin bütün yaruslarını əhatə edir. deməli, nitq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi üçün bilavasitə dilin fonetikasi, leksikasi, qrammatikasi, üslubiyyatına dair zəruri bilikləri almağı tələb edir.

Nitq mədəniyyəti və rəhbərli nitq məsələləri həm şifahi, həm də yazılı nitqi əhatə edir, şagirdlər öz fikir və arzularını sərbəst və aydın şəkildə ifadə etməyi

bacarmalı və bu zaman dil vasitələrindən bacarıqla istifadə etməli, yeksənəkliyə, təkrara, izafi informasiyanın ötürülməsinə yol verilməməlidir.

Azərbaycan dili ümumtəhsil məktəblərində tədris olunmaqla şagirdlərdə nitq mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edir. onlar bu fənn vasitəsilə ana dilini öyrənir, onun səs sisteminə, lüğət ehtiyatına, üslubi-qrammatik xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olur, elmi, bədii, publisistik və digər üslublarda yaradılmış ədəbiyyat nümunələri ilə tanış olmaq imkanı qazanırlar.

4. DƏRC OLUNMUŞ ELMİ İŞLƏRİN XARAKTERİSTİKASI.

Hesabat ilində 1 dərslük, 2 dərs vəsaiti, 1 metodik göstəriş, 40-a yaxın məqalə çap olunmuşdur.

Məqalələr Azərbaycan dili və ədəbiyyatının, nitq mədəniyyətinin nəzəri və tədrisi məsələlərinə həsr olunmuşdur.

5. QRANTLAR ƏSASINDA YERİNƏ YETİRİLƏN ELMİ- TƏDQİQAT İŞLƏRİ - Yoxdur.

6. AMEA İLƏ ELMİ ƏLAQƏLƏR – Yoxdur.

7. XARİCİ DÖVLƏTLƏRİN TƏHSİL VƏ ELMİ MÜƏSSİSƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏLƏR - Yoxdur

8. ELMİ – TƏDQİQAT İŞLƏRİNİN NƏTİCƏLƏRİNİN TƏTBİQİ.

Elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri ali və orta məktəb dərsləklərinin tərtibində istifadə oluna bilər.

9.PATENT VƏ İNFORMASIYA İŞLƏRİ – Yoxdur.

10. DÖVLƏT PROQRAMLARININ İCRASI: Kafedrada 2016-2017- ci illər üçün nəzərdə tutulmuş elmi plan işinin əsasında 2017-ci ilin elmi iş planı tərtib edilmiş və hər bir müəllimə konkret iş tapşırılmışdır.

11. FAKÜLTƏDƏ KEÇİRİLMİŞ ELMİ KONFRANSLARIN, SEMİNARLARIN, SİMPOZİUMLARIN XARAKTERİSTİKASI.

Kafedranın üzvləri fakültədə və universitetdə keçirilən bir sıra elmi konfransların təşkilində iştirak etmişlər.

Dos. Səidə Abbasova: Mədəni müxtəliflik: Dünya və Azərbaycan

(Beynəlxalq elmi-praktik konfrans 29 aprel 2016 cı il)

Mövzu: Multikulturalizm Azərbaycançılığın tərkib hissəsi kimi

Dos. Sultan Seyidova: Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümünə həsr olunmuş «Filologiyanın aktual problemləri» mövzusunda Respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 18-19 may 2016 cı il

Mövzu: Vurğunun Sadaxlı dünyası

Dos. Zöhrə Nəbiyeva: Mədəni müxtəliflik: Dünya və Azərbaycan
(Beynəlxalq elmi-praktik konfrans 29 aprel 2016 cı il)

Mövzu: Dünya ölkələrində multikulturalizm modelləri

Dos. Nailə Məmmədova: Mədəni müxtəliflik: Dünya və Azərbaycan
(Beynəlxalq elmi-praktik konfrans 29 aprel 2016 cı il)

Mövzu: Azərbaycanda multikulturalizmin təbliğində dövlət dəstəyinin və fərdi təşəbbüslərin artırılması.

B/müə. Əliheydər Ağakışiyev: I Türkoloji Qurultayın 90 ilk yubleyinə həsr olunmuş «Müasir türkologiya: dünən, bu gün və sabah (problemlər və rerespektivlər)» mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları, Bakı-2016

Mövzu: Milli dil qloballaşma şəraitində

B/müə. Əliheydər Ağakışiyev: «Müasir dilçiliyin aktual problemləri» mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın materialları, Sumqayıt, 2016

Mövzu: Müasir dövrdə KİV-lərin elmi üslubun inkişafında rolu

Dos. Asifə Əliyeva: I Türkoloji Qurultayın 90 ilk yubleyinə həsr olunmuş «Müasir türkologiya: dünən, bu gün və sabah (problemlər və rerespektivlər)» mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları, Bakı-2016

Mövzu: Lirik əsərlərin dilində nitq etikətləri

Dos. Şəlalə Abasova: Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümünə həsr olunmuş «Filologiyanın aktual problemləri» mövzusunda Respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 18-19 may 2016 cı il

Mövzu: Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri.

Müə. Lətafət Əliyeva: Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümünə həsr olunmuş «Filologiyanın aktual problemləri» mövzusunda Respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 18-19 may 2016 cı il

Mövzu: Müasir Azərbaycan dilində sintaktik sinonimlik və nitq mədəniyyəti məsələləri

12. FAKÜLTƏDƏ ELMİ VƏ ELMİ – PEDAQOJİ KADRLARIN HAZIRLANMASI.

Kafedrada gənc işçilərin müəllim kimi hazırlanmasına diqqət yetirilir. Hal-hazırda kafedrada müəllim işləyən elmi dərəcəli və elmi adı olan müəllimlərin bir çoxu kafedranın yetirmələridir.

13. DİSSERTASIYA MÜDAFİƏSİ VƏ DİSSERTASIYA ŞURALARININ FƏALİYYƏTİ. - Yoxdur

14. TƏLƏBƏLƏRİN VƏ GƏNC TƏDQİQATÇILARIN (MAGİSTR-LƏRİN) ELMİ-TƏDQİQAT İŞLƏRİ (KONFRANSDA İŞTİRAKI). - Yoxdur

15. 2016-cı İLDƏ HANSI AVADANLIQLARIN ALINMASINA EHTİYAC DUYULUR.

16. ƏSAS NƏTİCƏLƏR VƏ TƏKLİFLƏR: 2016-cı ildə kafedranın adı dəyişdirilərək «Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti» oldu.

Kafedra müdiri:

dos. S.V.ABBASOVA

